

Június 17–18-án dr. Remetey-Fülöpp Gábor FVM vezető főtanácsos Rómában részt vett az Európai Unió Kataszteri Állandó Bizottságának ülésén.

*

Június 28. és július 2. között Büttner György, FÖMI Környezetvédelmi Távérzékelési Osztályának vezetője az Európai Földfelszíni Téma Központ (European Topic Centre on Terrestrial Environment = ETC-TE) megbízásából Romániában járt dr. Mari Lászlóval (ELTE Természetföldrajzi Tanszék). Feladatuk a román CLC2000 projekt második (egyben befejező) munkafázisának az ellenőrzése volt.

Romániában a CLC2000 projekt végrehajtásáért a Tulcea-ban található DDNI (Nemzeti Duna-delta Intézet) a felelős. Az űrfelvétel interpretációjában jelentősen közreműködött a Iasi Egyetem is. Az 1990 és 2000 között bekövetkezett felszínborítási változások közül legjelentősebbek: az erdővel borított területek csökkenése és a mezőgazdasági művelési ágak közötti változások.

A javasolt korrekciók elvégzését követően Románia lesz a 22. európai állam, mely befejezi a CLC2000 projektet. Az ellenőrzött nemzeti adatbázisok európai vetületben az ETC-TE „TERRIS” nevű adatbázisába kerülnek.

I S M E R T E T É S

A MÚLTTÓL NAPJAINKIG: A TÖRÖK TÉRKÉPÉSZET KÉPES TÖRTÉNETE

A kétnyelvű – török és angol – mű eredeti címe: Geçmişten günümüze resimlere türk haritacilik tarihi – From Past to Present: The Illustrated History of Turkish Cartography – Ankara, 2002. 392 pp.

A nagyméretű, haránt alakú (31cmx21cm), színes és fekete-fehér fényképekkel, ábrákkal, rajzokkal gazdagon illusztrált kötetet a Török Katonai Térképészeti Főparancsnokság készítette, és nyomtatta.

A nagy munka koordinátora és egyúttal a kötet szerkesztője dr. Mustafa ÖNDER mérnökezeredes, a számítógépes grafikai tervezés feladatát Ismail ŞAHİN végezte.

A fordítás Bület KOÇ, Gökhan BELER és Cemil SÖKÜN tudását dicséri. A szerkesztő bevezetőjében megjegyzi, hogy szeretett leányai, Esra és Burcu ÖNDER szintén segítettek a fordítás ellenőrzésében és korrigálásában.

Nem említik a közreműködők között Gültekin ÇİZGEN nevét, akinek pedig a témához kapcsolódó, a fejezeteket bevezető és díszítő, egész oldalas, színes fantáziarajzai jól illenek a korabeli ábrázolások reprodukcióihoz.

Amint a könyv borítója is hirdeti, a szerzők már 2002-ben az ISPRS (Nemzetközi Fotogrammetriai és Távérzékelési Társaság) idei, 2004 júliusában, Isztambulban megrendezendő XX. konferenciájára gondolva, jó előre elkészítették ezt az igényes művet, az angol fordítással nemzetközi közönségre számítva. Egyúttal emléket állítottak a török térképészet megalapítóinak, régi és mai művelőinek a török térképészet 107. születésnapján.

Az ISPRS konferencia témája (Geo-Imagery Bridging Continents) önálló fejezetként is szerepel. Ebben leírják, miként nyerte el Törökország az ISPRS XX. konferenciájának a rendezési jogát. Erre a törökök büszkék, elismerésként tartják számon, fordulópontnak tartják. Sokat is várnak tőle: a szakma tudományos-műszaki fejlődését, a törökországi turizmus fellendülését és az ország nemzetközi tekintélyének növelését. Megjegyzendő, hogy a mai török kartográfia rendkívül fejlett, ezt a nagy tekintélyű hadsereg meghatározó szerepe és jelentős anyagi támogatása révén érte el.

A Földünkéről készített igen nagy felbontású és hihetetlen mennyiségű, többcélú információt tartalmazó felvételek – melyeket egyre korszerűbb berendezésekkel, számtalan hasznos célra dolgoznak fel világszerte – valóban összekötik a földrészeket. A térképészet mai fejlettségi szintje magaslatként is szolgálhat, melyre felérve szétnézhetünk, és visszatekinthetünk, eleink hányféleképpen törekedtek a föld és az ég titkainak, működésének megismerésére, leírására. E visszatekintésnek ékes, kézzel fogható példája ez a részletes, illusztrált kartográfia-történet, mely a térképész szakma törökországi fejlődését tartalmazza a kezdetektől napjainkig. A hazafiasság, a nemzeti büszkeség érzése irigylésre méltó módon áthatja a könyv egészét. A szerkesztő előszavában megemlíti a jelszót, melynek jegyében hatalmas munkájukat elvégezték: „Tiszteljük a múltat, bízunk a jövőben.”

A kötet fejezetei: A történelem legrégibb térképe – Kaşgârlı Mahmut és az első török térkép – A törökök és műveik a világtérképészetben – A török térképészet a nyomda megalapítása után – A térképészeti oktatás kezdeményezése a fegyveres erőknél – A török térképészet a második alkotmányos monarchia kikiáltása

után és a háború alatt (1908–1923) – Az első lépések a török térképészet köztársasági időszakában – Klasszikus térképészeti tevékenység a köztársaság időszakában – Az 1:25 000 méretarányú nemzeti alaptérképsorozat – Korszerű térképészeti tanulmányok – Az ISPRS XX. kongresszusa – Atatürk és a térkép.

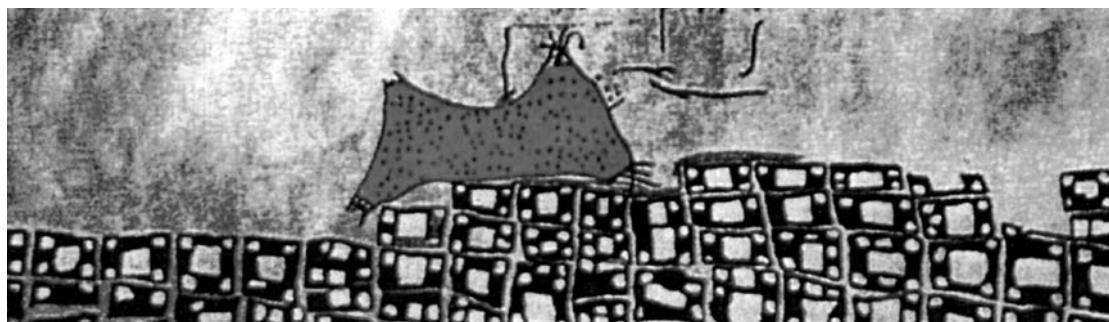
Kézbe véve a vaskos könyvet, biztosra vehető, hogy a szerzők nem csupán színvonalas szakmatörténeti művet akartak letenni saját ágazatuk és a rokon tudományok képviselőinek asztalára, hanem egyúttal a szélesebb, nemzeti és nemzetközi olvasóközönség számára is vonzó, szép kivitelű, látványos kiadványt is kívántak készíteni. A szöveg rendkívül részletes, kitér a régi korok térképészeinek életrajzára, a korabeli uralkodók, támogatók jellemzésére, az elkészült térképek, atlaszok értékelésére is. Több mint 150 oldalnyi színes fénykép és grafika díszíti a kötetet, ezen felül számtalan ábra, rajz és fekete-fehér fotó, reprodukció a fényképészet kezdeti időszakában, illetve háborús körülmények között készült felvételekről. (Érdekes módon a legutóbbi évtizedekben készült fényképes anyag megjelenése néhány esetben nem olyan kiváló minőségű, mint a korábbié, ennek az oka nem világos.)

Különleges elismerés illeti a magas szinten elvégzett gyűjtő- és válogatómunkát, amellyel a kötet hatalmas anyagát összeállították. A közreműködők szívós kutatásokat végeztek nemcsak az ismert archívumokban, adattárakban, hanem kiadatlan dokumentumokat is

segítették, hogy Európa megszabaduljon a középkori sötétségtől, visszanyúljon a görög filozófia alapjaihoz, és előmozdítsa az átmenetet a felvilágosodás korába. Hozzájárultak a ma használatos számrendszer kialakításához, az algebra, a csillagászat és más rokontudományok fejlesztéséhez is. Mindezekre nagy szükség volt a térképkészítésben. A *Musztafa Kemal* pasa, ismert melléknevén *Atatürk* (törökök atyja) által 1923-ban megalapított Török Köztársaságban mélyen átérzik e történelmi örökség súlyát és felelősségét.

Atatürk, a nagyformátumú reformer, aki a megkövesedett, középkori szultáni birodalmat az élet minden területén radikálisan újjászervezte, mint katonai vezető hangsúlyozta a térképészet jelentőségét az első világháború idején, mivel szerinte hadi sikereiket nem érthették volna el a rendkívüli gyorsasággal és pontossággal elkészített, megbízható térképek nélkül. Egyébként a kötet elején és végén több fotó látható *Atatürkről*, mint olyan államféfiről, aki tudatosan támogatta a hadsereg térképészeti tevékenységét.

Jelenleg a világon 57 olyan térképet, illetve térképszerű rajzot ismerünk, melyek a történelem előtti korban (őskorban) keletkeztek. Ezek a leletek 5000–10000 évesek. Közülük 37 Franciaországban, 7 Olaszországban, 2 Máltán és 2 Dániában található. Egy-egy darabbal dicsekedhet Algéria, Bulgária, Egyiptom, Grúzia, Irak, Jordánia, Marokkó, Németország és Törökország. Mind között egyedül a törökor-

Çatalhöyük térképe

böngésztek, és felkerestek olyan idős kollégákat is, akik a köztársaság születése idején segítették a térképészeket.

A szerzők büszkén állítják, hogy Anatólia a kultúrák bölcsője, mely látta a hettitákat, a trójaiakat, Frigia, Kária és Lykia civilizációit, a helléneket, a perzsákat és a korai keresztényeket. A bizánci, a szeldzsuk-török és az ottomán birodalom egyaránt a mai Törökország területén feküdt, a törökök járták a tengereket, és a birodalom virágkorában három kontinensen voltak jelen. A ma élő törökök tudják, hogy nagy török tudósok, *Birunî*, *Ibn-Rüşd*, *Ibn-Sina* (Avicenna) és sokan mások

szági Çatalhöyükben (Közép-Anatólia, Konya városától délkeletre) talált, i.e. 6200 körül készült ábrázolást határozták meg térképként.

Az 1961-ben ott megkezdett – és még ma is folyó – ásatások és az elvégzett vizsgálatok szerint ezen a helyen i.e. 6800 és 5700 között, az újkőkorszakban már 8–10000 lakosú városi település volt. (Çatalhöyük szerepel a világ legvédelettebb történelmi helyszíneinek harmincas listáján.) Az említett várostérkép-ábrázolás az ankarai Anatóliai Civilizációk Múzeumában látható. Eredeti mérete 3m x 0.9 m volt. A térképen, melyet egy újkőkori templom vakolatára festve találtak elég rossz

állapotban, a városi házak láthatók alaprajzban, a háttérben pedig egy vulkán ikercsúcsai szórják a lávát és a sziklákat. (Ez a beazonosított Hasszán hegy.) Az eredeti rajz krémszínű alapon vörössel készült. A jobb láthatóság kedvéért a róla készült színes rajzot másoltam ide.

A török szerzők remélhetőleg elnézik nekem, ha a mű gazdag ismeretanyagából – melynek kedvem szerinti részletezésére itt nincs hely – önkényesen a magyar vonatkozásokat emelem ki, illetve kiegészítem a kötetet ilyen újabb információval.

A török kartográfia több évszázados fejlődés során *Kaşgârlı Mahmud*-tól kezdve a XI. század óta sok tudós kartográfus munkájának eredményeképpen a XVI–XVII. században érkezett el a csúcsára *Pirî Reis* világtérképével.

De nemcsak *Pirî Reist* említik itt, hanem egy bizonyos *Ali Macar Reis* (ejtsd Madzsar) nevét is, aki magyar származású volt. (Más feltételezések és az ottomán kor ragadványneveinek keletkezése szerint szerette a magyarokat, illetve hadi érdemeket szerzett a magyarországi hadjáratokban.) Ami biztos, hogy a XVI. században egyike volt ő a Földközi tenger legjobbban tájékozott kalózvezéreinek. Sok térképet látott, és cserélgetett, atlaszát válós és pontos ismeretek alapján alkotta meg. 1566-ban *II. Szelim* szultán önkénteseket kért fel, hogy vegyenek részt Ciprus meghódításának előkészületeiben. Ennek keretében *Ali Macar* is bemutatta térképeit a palotában. A Topkapi Múzeumban, Isztambulban őrzött atlasza 7 oldalból áll, a végén egy világtérképpel, elsősorban a hajósoknak szóló jelölésekkel.

Neve láttán senki nem hinné, hogy *Ibrahim Müteferrika* (1674–1745), aki – bár magyar neve nem maradt fent – szintén magyar, vagyis kolozsvári székely volt. Az első török nyomdát 1727-ben ő alapította Isztambulban *III. Ahmed* szultán engedélyével. (A történeti források szerint török területen egy-egy kisebbségi zsidó, örmény és görög nyomda már a XV–XVII. században is működött, de török nem.)

E kötetben nincs szó *Müteferrika* magyar voltáról, ezért fontosnak tartom, hogy a jelen cikkben emlékezzünk meg róla.

Müteferrika papi pályára készült, emellett tanult könyvnyomtatást is. 18 évesen török fogságba esett. Rabszíjon Isztambulba hurcolták, és eladták. 23 évi rabszolgasága idején kiválóan megtanult törökül. 1711-ben tanulmányt írt a török szokásokról és törvényekről. Ebben közli életrajzi adatait, neve nélkül – talán szégyellte, hogy elhagyta protestáns hitét, talán a családját féltette. Tanulmánya nyomán felfedezte tehetségét *Nevşehirli Damat Ibrahim* pasa, a felvilágosodott tudós nagyvezír, aki a továbbiakban mindenben támogatta. A mohamedán hitre tért székely férfi

Ibrahim Müteferrika, a magyar-török nyomdász

felvett török neve (*müteferrika*) szultáni személyi titkárt, tolmácsot, diplomáciai összekötőt jelent. 1715-től diplomáciai feladatokat látott el, 1718-tól a fejedelem haláláig *II. Rákóczi* Ferencnek tolmácsolt rodstói száműzetésében.

A nyomda eleinte *Müteferrika* házában működött Isztambulban. Bécsből hozatott betűmetszőket, öntőket, nyomdászokat. (A művekben arab betűket használtak, ezeket csak jóval később, *Atatürk* írásreformját követően cserélték latin betűkre Törökországban.) Egy lázadást követően a nyomda áttelepült a nagyvezír házába, akit 1732-ben meggyilkoltak.

Müteferrika a nyomdát tovább működtette 1743-ig, amikor megbetegedett. Első szótárát 1000 példányban nyomta, ekkor megkapta a „Nyomdász” melléknevet. 1729 és 1743 között 17 jelentős mű készült el 22 kötetben, köztük térképes melléklettel ellátottak is, valamint 4 térkép, több szótár és az ottomán tengeri történelem. Ez utóbbi 85 oldalas volt, 3 térképet és egy ábrát is tartalmazott, 25 cm x 15 cm méretben és 1000 példányban adták ki. *Müteferrika* betegen is dolgozott egy nagy kelet-nyugati szótáron, amit már nem fejezhetett be. 1745-ben halt meg. Miután a ke-rengő dervisek *Galip Dede* kolostorában is tanított, annak kertjében temették el. Emlékét máig nagy megbecsülés övezi Törökországban. Kós Károly 1918-ban még húsz könyvet talált Isztambulban, melyek nála készültek. Díszes sírköve ma az isztambuli Irodalom-

történeti Múzeum kertjében áll (lásd hátsó belső borítón).

A XVI. századi miniatúrán (lásd hátsó belső borítón) *Takiyüddin* látható tudóstársai között. Elsősorban csillagász volt, ő alapította az első ottomán obszervatóriumot. De két meghatározó fontosságú művet írt a térképkészítésről és a térképhasználatról is.

Nekünk, magyaroknak, akik a XVI–XVII. századot – amikor a török térképészet elérte csúcspontját – elsősorban a török elleni harcok, az országunk három részre szakadása, a 150 éves megszállás és csupa tragikus esemény fényében szemléljük, mégis jól eső tudat, hogy ugyanezen időszakban az ottomán birodalomban dolgoztak békés tudósok is a háttérben. Távol a hódító háborúk zajától a tudományoknak, a sokasodó nyomdák segítségével az emberek tanításának, ismereteik fejlesztésének, terjesztésének szentelték életüket.

A Törökországban utazgató magyarok tapasztalhatják, hogy mennyire szívélyesek velünk a helybeliek, amint megtudják, honnan érkeztünk. Sőt, egyesek tudni vélik, hogy mi egy a Nyugatra vándorolt török testvérnép vagyunk, akik külső politikai nyomásra kereszténnyé lettek...

De ma már nem is a legendák fontosak, hanem országaink mai, élő kapcsolatait, együttműködésünk a szakmai szövetségekben. Mire ez a cikk megjelenhet, valószínűleg már tudhatjuk, hogy az idei isztambuli ISPRS konferencia a vendéglátók és résztvevők megelégedésére szintén sikerrel zárult, és e célok megvalósítását szolgálja.

Tóth Mária

NEMZETKÖZI KARTOGRÁFIATÖRTÉNETI KONFERENCIA BUDAPESTEN 2005. JÚLIUS 17–22.

**INTERNATIONAL CONFERENCE
ON THE HISTORY OF CARTOGRAPHY**

Rendezi az ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszéke
az MFTTT és az Imago Mundi Ltd közreműködésével

Témakörei:

Határváltozások

Térképezés a Habsburg-birodalom keretei között

A katonai térképezés története

Ó- és újvilág

A kartográfia történet egyéb vonatkozásai

További információk: <http://lazarus.elte.hu/ichc2005.htm> oldalon

e-mail: ichc2005@lazarus.elte.hu

Angol nyelvű előadás bejelentése fenti e-mailen már most

2004. OKTÓBER 15-ig!

Dr. Török Zsolt főszervezőnél